

MOLNÁR ANNAMÁRIA

Mizogin Boccaccio?

A *Corbaccio* nőképétől a *De mulieribus claris*ig¹

Női jelenlét és mizogínia

Giovanni Boccaccio életművének áttekintése során nem véletlenül kelti fel figyelmünket a számottevő női jelenlét, ugyanis a szerző minden kortársánál többen szerepeltet nőket műveiben.² Női szereplői számos alkalommal meghatározóak a történet alakulása szempontjából, valamint Boccaccio népnyelvi és latin nyelven írt munkáiban egyaránt nagy arányban szerepelnek. Az *Amorosa visioné*ban (*Szerelmi látomás*) firenzei és nápolyi hölgyek dicsőítő felsorolását találjuk, de pozitív felhanggal szerepelnek nők a *Rimé*ben (*Versek*), illetve az *Elegia di Madonna Fiammetta*ban (*Fiammetta*) is. Utóbbiban a főhős saját szerencsétlen sorsát veti össze antik hősök és hősnők szenvedéseivel, de legismertebb művében, a *Decameron*ban (*Dekameron*) is jelentős szerephez jutnak a nők. Azon túl, hogy a művet az *Előljáró beszédben* nekik ajánlotta, minthogy eleve kevesebb lehetőségük van a szórakozásra és szerelmi bánatuk enyhítésére, mint a vadászó, madarászó vagy éppen kereskedő férfiaknak, a pestis elől elvonuló tíz ifjú közül heten nők, vagyis összesen 70 történetet mesélnek a műben.³

Latin nyelven írt munkái közül meg kell említenünk a *De mulieribus claris* (*Híres hölgyekről*), amely 106 említésre méltó hölgy legemlékezetesebb tetteinek

¹ A publikáció elkészítését az MTA-SZTE Antikvitás és reneszánsz: források és recepció Kutatócsoport (TK2016-126) támogatta.

² Jason M. HOUSTON, „Giovanni Boccaccio”, in *Women and Gender in Medieval Europe: An Encyclopedia*, ed. Margaret SCHAUS, 77–79 (New York: Routledge, 2006), 78.

³ „A férfiaknak, ha búskomorság, avagy nehéz gond leveri őket, bővében van rá módjuk, hogy megkönnyebbüljenek, avagy lerázzák azt magukról; mivelhogy nekik, ha kedvök tartja, mindig módjuk van benne, hogy ügyelegjenek, változatos dolgokat halljanak és lássanak, madarászának, vadászának, halásszanak, lovagoljanak, kockázzanak, avagy üzleteket kössenek [...] az a szándokom, hogy szerelmes hölgyeknek segítségül és menedékkül [...] elmondok száz novellát.” A *Dekameron*ból származó valamennyi idézet forrása: Giovanni BOCCACCIO, *Művei, Dekameron*, ford. RÉVAY József (Budapest: Magyar Helikon, 1964). Itt: 253.

gyűjteménye, vagyis kizárólag nőknek szentelt, műfajteremtő munka, lévén az első nőiéletrajz-gyűjtemény a nyugat-európai irodalomban. Még a *De casibus virorum illustrium*ban is (*Híres férfiak bukásairól*), amelynek címe alapján kizárólag jelentős férfiakról kellene szólnia, helyet kapnak, akár önálló leírásban, akár a férfiak történeteinek szereplőiként a *Genealogia deorum gentilium*ből (*A pogány istenek genealógiája*), vagyis az istennők sorából sem hiányzó nők.

Boccaccio életművében ez a meghatározó női jelenlét felveti annak szükségességét, hogy a szerző nőkről alkotott képét, vagyis a gyakran közhelyszerűen felemlegetett boccacciói nőgyűlöletet alaposabban megvizsgáljuk, helyesebben mondva, árnyaljuk. Ugyanis Boccaccio köztudatban élő nőképét évszázadokon át leginkább a *Corbaccio* és a *Dekameron* határozták, határozzák meg. E két műből, főleg az előbbiből kiindulva bélyegezte kategorikusan nőgyűlölőnek a köztudat és a szakirodalom Boccacciót.⁴ De vajon mi vezethetett ahhoz, hogy a mizogin jelző Boccaccio nevéhez tapadjon? Van-e alapja a vádnak? Meghatározható-e egyértelműen a nőkhöz való attitűdje? Lehet-e, vagy kell-e egyáltalán állást foglalnunk a kérdésben? Ilyen és ezekhez hasonló kérdésekre keresi a választ tanulmányom, amelyben a témát leginkább meghatározó *Corbacciótól* kiindulva, a *Dekameronon* át, egészen a *De mulieribus claris*ig jutva kívánom illusztrálni álláspontomat.

Ami előtt maguk a művek és elemzéseik következnének, szükséges röviden megvizsgálni a mizoginia fogalmát. A mizogin görög eredetű szó, a *μίσος* (gyűlölet) és a *γυνή* (nő) szavak összetétele. A jelenség gyökerei az ókorig vezethetők vissza, nyomait megtalálhatjuk a görög mitológiában (Pandora története⁵), de olyan szerzők műveiben is, mint a sztoikus tarzusi Antipater vagy Arisztotelész. Cicero pedig a *Tusculanae disputationes* (*Tusculumi eszmecsere*) című művében, *A lelket zavaró egyéb indulatokról* című fejezetben (IV, 10–11)⁶ beszámol egy bizo-

⁴ Diana ROBIN, „Woman, Space and Renaissance Discourse”, in *Sex and Gender in Medieval and Renaissance Texts*, eds. Barbara K. GOLD, Paul Allen MILLER and Charles PLATTER, 165–187 (New York: Suny Press, 1997), 168–171.

⁵ Az emberi faj teljes harmóniában élt az első nő megteremtése előtt. Amikor Prométheusz ellopta a tüzet, Zeusz bosszút esküdött és büntetésül megteremtette Pandorát, akit minden olümposzi isten megajándékozott valamivel, így tették őt vonzóvá. Prométheusz fivére, Epimétheusz, minden figyelmeztetés ellenére, miszerint ne fogadjon el semmit Zeustól, beleszeretett a lányba és feleségül vette. Férje csupán egy edény kinyitását tiltotta meg neki, amelyben olyan bajok voltak, mint a Fáradság, a Betegség, vagy az Öregség, ám Pandora nem hallgatott rá, és ezeket az emberiségre szabadította. Egyedül a Remény maradt bent, mire sikerült lecsukni az edényt. Vö. Jack HOLLAND, *A Brief History of Misogyny: The World's Oldest Prejudice* (Philadelphia: Running Press, 2007), 12–13.

⁶ „Ahogy a testben gyengélkedés és betegség támad, ha a vér megromlik, vagy túlteng a nyálka vagy az epe, ugyanúgy a zavaros és egymásnak ellentmondó, téves elképzelések megfosztják egészségétől a lelket és betegségekkel zavarják meg... Hasonlóan keletkezik a többi betegség és sérültség: a becsvágy, a nőhahászás (így fordítom a görög φιλογυνια szót.) és a többi betegség. Az ezekkel ellentétes indulatokat a félelemből vezetik le, például a nőgyűlöletet (mint Atilius *Μισόγυνος* című komédiájában).” Marcus Tullius CICERO, *Tusculumi eszmecsere*, ford. VEKERDI József (Budapest: Allprint, 2004), 169–170.

nyos Marcus Atilius *Μισόγυφος* című művéről is. A szemlélet, a *vituperatio*⁷ klasszikus hagyománya a maga uniformizált keretein belül a középkorban, majd a reneszánszban is áthatja a kultúra számos területét, ám fontos megjegyeznünk, hogy ellenpontjaként léteztek nőket dicsőítő írások is, bár ezek kétségtelenül háttérbe szorultak. Ha a fogalom modern meghatározásait tekintjük át, azt látjuk, hogy alapjaiban nem változott. Az *Oxford Dictionary* az alábbi rövid definíciót adja: „nők iránti utálat, lenézés, megvetés, megrögzött előítélet a nőkkel szemben”.⁸

Elfeledett hagyományok

A *Corbacció*nak nem csupán tartalma, hanem már címe is számos, mindmáig tisztázatlan kérdést vet fel, továbbá az elemzés szempontjából azért is kiemelkedően fontos, mert jelentős szerepe volt abban, hogy Boccacciót nőgyűlölőnek bélyegezzék.

A legvalószínűbb magyarázat szerint a címadás a hollóra vezethető vissza, Boccaccio egyfajta játékot űz, a saját nevét változtatja *Corbaccióra*, így lesz a nagy történetmesélőből egy nagy holló, aki megvakítja a szerelme,⁹ de a címmel utalhat akár magára a nőre is, aki a szerelmi szenvedést okozta. Már az eddigiekben is két olyan elem található, amely igen könnyen téves megálapítások sorához vezethetne. Az első, és talán egyszerűbben kimutatható tévedés, hogy egy szerzőt egyetlen műve alapján megítélni nem szerencsés, ám Boccaccio esetében mégis ez történhetett. Nevéhez számos esetben kizárólag a *Corbacciót* kapcsolták, előfordult, hogy egy adott közegben (főként spanyol nyelvterületen) csak ezt az egy művét ismerték, ez alapján pedig, kontextus nélküli szövegrészeket kiragadva, könnyen téves következtetésekre jutottak. A későbbi idézetekből nyilvánvalóvá fog válni, miért, itt csak a leggyakrabban kiragadottat idézem: „Tökéletlen állat a nő, ezer olyan szenvedély megszállottja, melyre csupán emlékezni is kellemetlen és visszataszító, nemhogy még beszéljek is róla...”¹⁰

Ez a szerencsétlen véletlen említhető egy lehetséges magyarázatként, ám térjünk most át a fentebbi mondat másik kulcsszavára, a rögzített szabályokra,

⁷ A *laus*, vagyis a dicséret és ellentéte, a *vituperatio*, a feddés az antikvitástól kezdve, a retorikának köszönhetően, meghatározó műfajok voltak. A dicséret és a feddés címezte egyaránt lehetett egy személy, egy csoport, egy tett, egy állam vagy város, egy vallás, de akár egy elvont fogalom is.

⁸ Angus STEVENSON, ed., *Oxford Dictionary of English. Third Edition* (Oxford: Oxford University Press, 2010), 1132.

⁹ A *bocca* (száj) szót cseréli *corba* (holló) szóra az *-accio* nagyító képző előtt.

¹⁰ Giovanni BOCCACCIO, *Művei, Corbaccio*, ford. JÉKELY Zoltán (Budapest: Magyar Helikon, 1964), 952.

a jól körülhatárolható, jelen esetben irodalmi keretre, ugyanis ez egy másik lehetséges magyarázattal szolgálhat arra, hogy miért tartották Boccacciót nőgyűlölőnek.

A kritika figyelmét hosszú ideig elkerülte, hogy a *Corbacciót* tekinthetjük az invektíva, a pamphlet mint irodalmi műfaj egyik példájának,¹¹ amelynek már a görög-római irodalomban is megvannak az előzményei, ám ezek általában *An uxor ducenda* (*Nősüljünk-e?*) címen többnyire nem általánosságban a nők, hanem a házasság ellen érvelnek. Ezt támaszthatja alá az is, hogy Boccaccio kortársai is írtak ilyen jellegű munkákat, köztük a barátjának és egyik példaképének tekintett Petrarca, valamint Domenico Cavalca és Jacopo Passavanti dominikánus szerzetesek is.¹² Ezek a munkák egy mind íróik, mind olvasóik által ismert, egységes irodalmi kánont, egy tartalmi, tematikus keretet követtek, amelynek követelménye, kötelező eleme volt a szatirikus hangvétel, a nők negatív színben való feltüntetése, ám nem feltétlenül kellett a bennük leírtakat a szerzőik véleményével azonosnak tekinteni.

Ez az elmélet azért is látszik valószínűnek, mert Boccaccio autográf kézírata, a *Zibaldone Laurenziano* tanúsága szerint maga is lemásolt és véleményezett három invektívát, Jeromos (*Jeronimus contra Jovinianum... de non ducenda uxore* [*Jeromos Jovinián ellen arról, hogy ne nősüljünk meg*]), Valerius (*Dissuasio Valerii ad Rufinum ne ducat uxorem* [*Valerius lebeszéli Rufinust arról, hogy megnősüljön*]) és Cicero (*Catilinaria I* [*Catilina elleni első beszéd*]) műveit, előbbi kettőt inkább házasságellenesnek, mint nőellenesnek tartva.¹³ Mindezt pedig tehette azzal a céllal is, hogy egy olyan irodalmi műfajra gyűjtsön példákat, amelyben szándékában állt önmagát is próbára tenni. Ebben az esetben tehát arra következtethetünk, hogy a *Corbaccio*, és ezáltal Boccaccio is egy műfaji félreértelmezés áldozata lett. A szerző valójában nem a saját álláspontját közli, hanem csupán egy jól körülhatárolható irodalmi kánonba illeszkedik, műve valójában egy ovidiusi, jeromos, tertullianusi irodalmi utalásokkal teli egyéni *inventio, fictio*. Mindezt alátámasztja Hollander álláspontja is, aki szerint a *Corbaccio* egyfajta ellenpontja, palinódiája a *Dekameronnak*, akárcsak Ovidius *Remedia amoris* (*A szerelem orvosságai*) című munkája az *Ars amatoriának* (*A szerelem művészete*).¹⁴

¹¹ Paola COSENTINO, „L’invettiva misogina: dal *Corbaccio* agli scritti libertini del’ 600”, in *Le scritture dell’ira: Voci e modi dell’invettiva nella letteratura italiana*, a cura di Giuseppe CRIMI e Cristiano SPILA, 29–49 (Roma: Roma TrE-Press, 2016), 29.

¹² Letizia PANIZZA, „Rhetoric and Invective in Love’s Labyrinth”, in *Boccaccio. A Critical Guide to the Complete Works*, eds. Victoria KIRKHAM, Michael SHERBERG and Janet LEVARIE SMARR, 183–193 (Chicago: The University of Chicago Press, 2013), 193.

¹³ Uo., 184.

¹⁴ Robert HOLLANDER, *Boccaccio’s Last Fiction. Il Corbaccio* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1988), 42.

Mikor és hogyan „vált” nőgyűlölővé Boccaccio?

Továbbra is a *Corbacciónál* kell maradnunk, amennyiben a Boccacciónak tulajdonított mizogínia további lehetséges okait kívánjuk feltárni, mivel ez a mű járult hozzá leginkább a nőgyűlölő Boccaccio-kép kialakulásához, így a legtöbb félreértést is ennek kapcsán szükséges tisztáznunk. A szerző mizogíniájának számos nézőpontját vizsgálva joggal merülhet fel bennünk a kérdés: mikortól tartják számon Boccacciót nőgyűlölő szerzőként? Ugyanis kezdetben, a reneszánsz idején a sokszor csupán *Il laberinto d'amore*, vagyis *A szerelem útvesztője* címen emlegetett *Corbaccio* nagy népszerűségnek örvendett, és számos kiadást megért anélkül, hogy nőgyűlölő szemléletét hangsúlyozták volna. A labirintusra koncentrált cím sokkal inkább azt sugallja, hogy az óvatlan szerelmes férfi csapdába esése áll a középpontban, nem pedig egy mindenre elszánt, gonosz nő.¹⁵ Egy 1520-as kiadója pedig a műben leírtakat kiváló védekezési stratégiának tartotta fiatal férfiak számára Cupido nyilai ellen.¹⁶

A kérdésre a választ a 16. század közepétől kiindulva kell keresnünk, ugyanis az 1550-es évek közepétől 1600-ig terjedő időszak sokat tett azért, hogy kialakuljon, és tényként tovább éljen a nőgyűlölő Boccaccio képe. Lodovico Dolce a *Corbaccio* 1551-es kiadáshoz írt ajánlásában a mű 1545-ös kiadásáért¹⁷ dicsérve Gabriel Giolito de' Ferrari velencei könyvkiadót, azt írta, hogy egy nagy írónak minden művét meg kell jelentetni, hiszen a szenteknek és filozófusoknak is megvolt a maguk baja a nőkkel, így természetes, hogy Boccacciónak is. Majd így folytatja: Boccaccio mizogíniája kellemetlen ugyan, de bizonyos határokat nem lép át. Ebből az állításból kiindulva vitte tovább a szemléletet Antonio Ciccarelli jezsuita cenzor, aki 1584-ben Boccaccio mizogin szemléletére hivatkozva cenzúrázta Castiglionét.¹⁸

A női nem képviselői sem hagyták szó nélkül a vádakot, ugyanis a női egyenlőség és szabadságjogok egyik első hirdetője, a velencei író- és költőnő, Lucrezia Marinella 1600-ban megjelent *La nobiltà et l'eccellenza delle donne, co' difetti, e mancamenti De gli Huomini* (*A nők nemessége és kiválósága, a férfiak hibáinak és hiányosságainak tárgyalásával együtt*) című kétrészes munkájában az

¹⁵ Prudence ALLEN, *The Concept of Woman, vol. 2. The Early Humanist Reformation 1250–1500* (Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing, 2006), 213.

¹⁶ A kiadó véleményét l. *Lettera di Messer Castorio Laurario da Padua*, in *Invettiva di Messer Giovanni Boccaccio contra una malvagia donna, detto „Laberinto d'Amore” et altrimenti „Il Corbaccio”* (Milano: Andrea de Vicomercato, 1520), fols. Ivo–IIIvo.

¹⁷ Érdemes megfigyelni, hogy ebben a kiadásban már megfordul a címek sorrendje, és a *Corbaccio* kerül előre: *Il Corbaccio, altrimenti Labirinto d'amore*, ed. Lodovico DOLCE (Venezia: Gabriel Giolito, 1551).

¹⁸ Baldassare CASTIGLIONE, *Il cortegiano del conte Baldassare Castiglione*, ed. Antonio CICCARELLI DA FULIGNI (Venezia: Bernardo Basa, 1584), 206.

első részt éppen a Boccaccio *Corbaccio*jában leírtak tételes megcáfolásával zárja. Az *Opinione del Boccaccio, qui adotta ed distrutta* (Boccaccio véleménye, amelyet itt átveszek és megcáfolok) című fejezetben kiemeli a női nagyságot, és elmarasztalja a férfiakat számos hibájuk és hiányosságuk miatt.¹⁹

Az itáliai közeg azonban nem az egyetlen volt, amely a mizogin Boccaccio-képet erősítette. A spanyolok is előszeretettel olvasták és értelmezték Boccacciót, különösen a *Corbacciót*, amely az egyik legnépszerűbb mű volt, főként a 15. században. Luis de Lucena *Repetición de Amores* (Szerelmi felelgetések), valamint Cristóbal de Castillejo *Diálogo de Mugeris* (Hölgyek párbeszéde) című művei Boccacciót, Juvenalist és Torrelast tartották minden idők legismertebb nőellenes szerzőinek.²⁰

A *Corbaccio* megítélése során annak lehetőségét is fenn kell tartanunk, hogy Boccaccio nőképe és morális beállítottsága változott az évek során, így a *Corbaccio*ban 1355 körül megfogalmazott nézeteit később felülvizsgálta. Másképp nehezen lenne elképzelhető, hogy *De mulieribus claris* címen egy teljes művet a híres hölgyeknek szentelt volna, és egy nőnek, Andrea Acciaiuolinak ajánlott volna, ám az ajánlás idején már végérvényesen visszavonni nem tudta korábbi, nőellenesnek ítélt megnyilvánulásait. Írásainak visszavonhatatlanságáról a *De-kameron* kapcsán így írt 1372-ben egy a barátjának és állandó levelezőtársának, Mainardo Cavalcantinak címzett levelében: „Ugyanis nincs ott mindenütt valaki, aki védelmemre kelve így szóljon: »Fiatalon írta, egy nagyobb kényszerítő erő parancsára.«”²¹ Ennek az elméletnek ellentmondani látszik a tény, hogy a *Corbaccio* datálása bizonytalan, egyesek szerint ugyanis megírása nem 1355-re, hanem tíz évvel későbbre, 1365 körülre tehető.

Corbaccio – érvek és ellenérvek

Ha pedig a lehetséges értelmezések áttekintése után kézbe vesszük magát a művet, könnyen találhatunk bizonyítékokat arra, hogy a szerelmi szenvedésért nem kizárólag a nőket okolja a szerző. Ahogy a gyötrődő szerelmes a mű elején a halálát próbálja siettetni, hirtelen a következő gondolatok fogalmazódnak meg benne: „tévedsz, mert gyötrelmednek te magad vagy az oka!”²² vagy „Ha tehát olyasvalakibe szeretsz bele, akinek nem tetszel, nem a szeretett személy hibája, ha ebből bajod származik: de bizony a tied, mert választásod balul ütött ki”, és

¹⁹ Lucrezia MARINELLA, *La nobiltà et l'eccellenza delle donne, co' difetti, e mancamenti De gli Huomini* (Venezia: Giovanni Battista Combi, 1621), 174–180.

²⁰ Barbara MATULKA, *An Anti-feminist Treatise of Fifteenth Century Spain: Lucena's Repetición De Amores* (New York: Institute of French Studies, 1931), 17.

²¹ „Non enim ubique est qui in excusationem meam consurgens dicat: 'Iuvenis scripsit et maioris coactus imperio.'” (Epistola XII, 19-24.) Az idézetet saját fordításban közlöm.

²² BOCCACCIO, *Művei, Corbaccio...*, 934.

„Magad kínozod magad, s bizonyos, hogy ezért [...] minden súlyos büntetést megérdemelnél”.²³

Ezek az állítások teljes egészében kizárják a nő felelősségét, ám a főhős és a mű további alakulása szempontjából hátrányuk, hogy „Mivel azonban most ez nem szolgálna vigasztalásodra,[...] jobb, ha ezúttal nem folyamodunk ilyen ítélkezéshez”.²⁴ Ha tehát a jogos felelőst szidnánk választásáért, elakadna a narráció, a mű egyszerűen véget érne, így a racionalitás háttérbe kényszerül, és előtérbe kerül a másik fél felelősségét hangsúlyozó, önmentegítő, a nőkre nézve negatív megnyilvánulások hosszú sora. Ám a szenvedő férfinak megjelenő lélek, a gyötrelmet okozó özvegyasszony néhai férje, nőket leszóló okfejtése előtt még hozzátesszi: „tévedésednek te magad voltál a kútfeje”.²⁵ Minden negatív megnyilvánulás csak ezután következik a nőkről: „nagymergű állatok”; „az undorító női nem [...] gyanakvó és indulatos is”; „elvetemült néember”.²⁶ Ne felejtjük el viszont kiemelni azt a tényt sem, hogy egyetlen nő által okozott sérelmekre válasz a műben elhangzó, nagyszámú, hirtelen felindulásból tett negatív megszólalás, tehát általános nőgyűlöletet kizárólag ezekből következtetve megállapítani nagy valószínűséggel tévútra vezetne. Illetve azt is szem előtt kell tartanunk, hogy a mű cselekményének nagy része álomban zajlik, ami tovább távolítja azt a valóságtól.

Mindebből kiindulva a modern kutatások a mű sokféle lehetséges interpretációjával kísérleteztek: autobiografizmus keretében értelmezendő satirikus álomnak,²⁷ fikciónak, sőt irodalmi játéknak, paródiának is tekintették. Utóbbi elmélet szerint Boccaccio az általa összegyűjtött nőellenes irodalmi toposzok felhasználásával Dante *Vita Nuova*-ját figurázza ki.²⁸ Ám, ha szem előtt tartjuk Boccaccio Dante iránti tiszteletét, Kirkham elmélete meglehetősen szélsőségesnek és kevésbé valószínűnek tűnik. A kutatások jelenlegi állása szerint, a narrációs elemeket is figyelembe véve,²⁹ sokkal inkább az ironikus fikció keretein belül kell értelmeznünk a *Corbacciót*, amely a szélsőségesen nőgyűlölő nézeteket vallók ellenében íródott.³⁰

²³ Uo., 934.

²⁴ Uo., 934.

²⁵ Uo., 950.

²⁶ Uo., 956.

²⁷ Vö. Francesco TATEO, *Boccaccio* (Bari: Laterza, 1998).

²⁸ Victoria KIRKHAM, „Giovanni Boccaccio”, in *Encyclopedia of Italian Literary Studies*, eds. Paolo PUPPA and Luca SOMIGLI, 239–261 (New York: Routledge, 2007), 243.

²⁹ A *Corbacció*ban megszólaló narrátorokról részletesen I. Gian Piero BARRICELLI, „Satire of Satire: Boccaccio’s *Corbaccio*”, *Italian Quarterly* 18 (1975): 95–111; HOLLANDER, *Boccaccio’s Last Fiction...*; F. Regina PSAKI, „The Play of Genre and Voicing in Boccaccio’s *Corbaccio*”, *Italiana* 5 (1993): 41–54; Guyda ARMSTRONG, „Boccaccio and the Infernal Body: The Widow as Wilderness”, in *Boccaccio and Feminist Criticism*, eds. Thomas C. STILLINGER and F. Regina PSAKI, *Studi & Testi* 8 (Chapel Hill: Annali d’Italianistica, 2006), 83–104; L. PANIZZA, „Rhetoric and Invective...”, 183–193.

³⁰ Marilyn Migiel, „Boccaccio and Women”, in *The Cambridge Companion to Boccaccio*, eds. Guyda

Mielőtt a további művekre térnénk át, szükséges megemlíteni a *Corbaccióban* sokszor előforduló *animal* szót, amely a legtöbbet idézett „tökéletlen állat a nő” megnyilvánulásban szerepel. Ez a latin eredetű szó, ha megvizsgáljuk az etimológiáját (a latinban az *anima* [lélek mint életerő], az *animus* [lélek mint jellem], az *animal* [élő lény], az *animalis* [életet adó] és az *animalitas* [állatiság] jelentéssel bír), nem csak hogy élőlényt is jelent, hanem a szerző a férfiakra is ugyanezt a szót használja, azt állítva róluk, hogy „az állatok legtökéletesebbje”, vagyis a szónak pejoratív értelemben történő használata a műben emiatt kevésbé valószínű.

Dekameron VIII, 7 – egy hibás olvasat következményei

Jóllehet a *Corbaccio* felelős a legnagyobb mértékben a mizogin Boccaccio-kép kialakulásáért, de hozzájárult ehhez a *Dekameron* nyolcadik nap hetedik novellájának (a nap történeteinek témáját a nők és a férfik egymással szemben elkövetett tréfái adják) hibás olvasata is, amelyben Ranieri bosszúból az őt kikoszorúzó özvegyasszonyt, Elenát, aki hagyja a diákat a hóban dideregni, amíg ő a szeretőjével van, később, mikor a nő már a szerelméért esedezne, egész napra ruha és víz nélkül a napon hagyja egy torony tetején.

Ebben az esetben sem szabad szem elől tévesztenünk a középkori irodalmi hagyományt, hiszen ha a *Dekameronra* úgy tekintünk, mint a középkor történetmesélési formáinak gyűjteményére, akkor a mizogínia mint irodalmi hagyomány nem hiányozhat belőle. Továbbá mindkét félnek szenvednie kell, hála a másik csalárdtságának, vagyis nem arról van szó, hogy csak és kizárólag a nőnek kellene kiállnia valamiféle szenvedést. Egyes kutatók a novella értelmezésének kulcsát abban látják, hogy Ranieri éppen Párizsból, és nem más, híres egyetemi városból tér vissza, és az ott elméletben megtanultakat akarja áthelyezni a gyakorlatba, kevés sikerrel. Boccaccio tehát ezzel a novellával, amelyet a *Corbaccio* előképének is tekinthetünk,³¹ a francia udvari szerelem hagyományainak ironikus, kritikai szemlélettől áthatott leírását kívánja adni, hiszen az ifjú diák alapjaiban érti félre és szegi meg Andreas Capellanus, Guillaume de Lorris vagy éppen Jean de Meun alapelveit, amelyek visszaköszönnek Boccacciónál a VIII, 7-es novellában és a *Corbaccióban* egyaránt.³²

Annak ellenére, hogy nem tagadhatjuk, vannak nőellenes megszólalások a műben, ha áttekintjük a *Dekameront*, azt látjuk, hogy arra a három szöveghelyre,

ARMSTRONG, Rhiannon DANIELS and Stephen J. MILNER, 171–184 (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 177.

³¹ A közös elemekről l. P. COSENTINO, „L’invettiva misogina...”, 29–36.

³² Marcus MILICENT, „Misogyny as Misreading: A Gloss on *Decameron VIII:7*” in, *Boccaccio and Feminist Criticism*, eds. Thomas C. STILLINGER and F. Regina PSAKI, Studi & Testi 8 (Chapel Hill, North Carolina: Annali d’Italianistica, 2006), 129–144.

ahol Boccaccio a saját hangján szólal meg (*Előljáró beszéd, Negyedik nap bevezetés, Végezetül szól az íródeák*), nem a nőellenes megnyilvánulások a jellemzőek. Az *Előljáró beszéd*ben a következő szavakkal éppen a nőknek ajánlja művét: „az a szándokom, hogy szerelmes hölgyeknek segítségül és menedékül [...] elmondok száz novellát”. Ezt pedig azért teszi, mert „eme novellákból a fent mondott hölgyek, kik ezeket majd olvassák, a bennök elmondott mulatságos esetek révén egyfelől gyönyörűséget, másfelől hasznos okulást meríthetnek”.³³

A Negyedik nap bevezetésében Boccaccio ismét számos pozitív megnyilvánulást tesz a nőkről, és az őt ócsárlókkal szemben kiáll amellett, hogy helyesen cselekszik, amikor a nők kedvében jár, szavaiban nyomát sem találni a nőgyűlöletnek: „minden erőmmel azon fáradozom, hogy tetszéseketeit megnyerjem, [...] és teljes őszinteséggel megvallom, hogy tetszéseketeimnek, és igyekszem megnyerni kedveteketeit”; „ti feltártátok és szüntelenül feltárjátok előttünk dicséretes erkölcsüket, csábító szépségüket, elragadó kedvességüket és ezenfelül női tisztaságukat.”³⁴ De beszámol arról is, hogy a nők már számos alkalommal szolgáltak ihlete forrásául.³⁵ „A Múzsák nők, s ámbátor a nők nem művelhetik azt, mit a Múzsák művelnek, mégis [...] a nők már számtalanszor versre ihlettek engem, holott a Múzsák soha egyetlen versre sem ihlettek.”³⁶

De mulieribus claris – az ellentét

Később a nők nem csupán versre ihlették Boccacciót, hanem arra is, hogy egy teljes művet szenteljen kizárólag nekik, a *De mulieribus claris*t, amely a *Corbacció*val szembeni ellentétet hivatott megtestesíteni, és amelyről általában kevés szó esik a szakirodalomban Boccaccio nőképeinek bemutatása kapcsán. A nyugati irodalom első nőéletrajz-gyűjteménye, amelyen Boccaccio 1361-től egészen 1375-ben bekövetkezett haláláig dolgozott, annak a felismerésnek az eredménye, hogy a korábbi európai irodalomban egyáltalán nem található kizárólag nőknek szentelt munka. Ám nem csak ezzel hozott újat Boccaccio, hanem azzal is, hogy szinte csak pogány nőket szerepeltetett művében, amelyet ráadásul egy nőnek, a már említett Andrea Acciaiuolinak ajánlott.

Százhat nőalakjának többsége pozitív (68 életrajz), ám találunk negatív szereplőket (18 életrajz), valamint egyes tetteik miatt pozitív, míg mások miatt Boccaccio részéről negatív megítélés alá eső hölgyeket (20 életrajz) is a *De mulieribus*

³³ BOCCACCIO, *Művei, Dekameron...*, 253.

³⁴ Uo., 498–499.

³⁵ A hölgyek dekameronbeli narrációban betöltött szerepéről l. RÓTH Márton, „Poétikai állásfoglalás és női irodalom Boccaccio *Dekameron*jában”, *Helikon. Irodalomtudományi Szemle* 3–4 (2012): 572–578.

³⁶ BOCCACCIO, *Művei, Dekameron...*, 499.

*claris*ban, amely a reneszánsz nőképét nagyban meghatározó munka. Nőgyűlölő szerzőként Boccaccio feltételezhetően nem írt volna a nők erényeit, pozitív tulajdonságait kiemelő munkát, és nem léptette volna ki őket a középkori leírásaikban rájuk jellemző statikusságukból azáltal, hogy szimbólumokként való értelmezésük helyett beszélteti, cselekedteti őket az egyes életrajzokban.

Ráadásul az egyes életrajzok végén található moralizáló konklúziókban többször a férfiak fölé, vagy éppen számukra követendő példaként állítja a nőket, és a férfiakat becsmérlő, lekicsinylő állításokat tesz, például „sisakos nyulak”-nak (Pentheszileia, XXXII), vagy „a nők szolgálái”-nak nevezve őket. A mainaszok feleségeinek (XXXI) életrajzában megjegyzi, hogy inkább a férjüket a börtönből cselled kiszabadító nők voltak a férfiak, és a férfiak a nők a történetben. Pentheszileia életrajzában pedig arról értekezik, hogy bizonyos nők sokszor sokkal férfiasabb módon, némely férfinál is kiválóbban képesek viselkedni. Ezen állítások kapcsán azonban mégsem merül fel bennünk, hogy férfigyűlölőnek is bélyegezzük Boccacciót. Utóbbi állítással nehezebb dolgunk is lenne, hiszen a számos korszakban divatosnak mondható nőgyűlölettel szemben ezt egyetlen kor szelleme sem vetette fel soha.

Összegzés

A fentebb bemutatott értelmezési lehetőségek és elméletek alapján összefoglalóan elmondhatjuk, hogy Boccaccio nőképe számos ponton kérdéseket vet fel, amelyeket teljes bizonyossággal nem lehet megválaszolni, ám művei alapján Boccaccio részéről mégis inkább egy pozitív nők iránti attitűd feltételezhető. A szerző ugyan megbízik olvasóiban, amikor szabad interpretációt enged nekik, ám ebben mindvégig benne rejlik annak veszélye, hogy szándékainktól függően vagy csak pozitív, vagy csak negatív szövegrészeket emelünk ki. Az életmű áttekintése után mégis egy olyan Boccaccio képe rajzolódik ki előttünk, aki a humanizmus előfutáraként, a reneszánsz kapujában felismeri olvasóközönségének sokszínűségét és szerteágazó igényeit, így számos hangon szólal meg. Ez a sokszínűség pedig szinte lehetetlenné teszi, hogy a nőkhöz való hozzáállását minden kétséget kizáróan definiáljuk, ám a változatos stílus és hangvétel hangsúlyozza Boccaccio szerzői nagyságát, és felveti olvasóiban annak lehetőségét, hogy műveiben a különböző, olykor egymásnak ellentmondó álláspontok felsorakoztatása Boccaccio részéről szándékos. Azzal a céllal igyekszik minél több lehetséges olvasatot felmutatni, hogy végül aztán olvasói ítéletére bízza magát és kezünkbe adja a döntést, számolva, vagy esetenként éppen nem, ennek minden lehetséges következményével.

Boccaccio misogino?

Dalla concezione delle donne nel *Corbaccio* al *De mulieribus claris*

La concezione del Boccaccio delle donne per lungo tempo è stata determinata da una certa critica che, in base al *Corbaccio*, s'insinuava la fama di misogino dell'autore. Si pone ovviamente la domanda come mai il Boccaccio dedicava addirittura ad una donna, Andrea Acciaiuoli la sua opera in latino, il *De mulieribus claris*, che è la prima collezione di biografie muliebri nella quale vengono esaltate l'eccellenza femminile e le loro azioni nobili? Come mai furono inserite donne nel *De casibus virorum illustrium*? Il *Corbaccio* è veramente un'opera misogina? Nel mio contributo, attraverso esempi tratti dal *corpus* boccacciano, intendo presentare la versatilità della concezione boccacciana, e rivelare anche i motivi a causa dei quali il Boccaccio per secoli poteva essere considerato misogino. La mia intenzione è dimostrare che, una sola opera, in questo caso il *Corbaccio*, non basta per ritenere indubbiamente misogino un autore. La questione deve essere esaminata e specificata prendendo in considerazione l'*opera omnia* del Boccaccio assieme a vari fattori extraletterari.